

О. Гарашук

O. Garashchuk

„Вчитися на минулому може кожний, але сьогодні цього уже мало. Сьогодні потрібно вчитися на майбутньому”.

Герман Канн

**МОДЕРНІЗАЦІЯ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО ФАХІВЦЯ**
(теоретико-методологічні та прикладні аспекти)

**MODERNIZATION OF EDUCATION
IN THE CONTEXT OF COMPETITIVE SPESIALIST TRAINING**
(theoretical, methodological and applied aspects)

Розкривається сутність та функції модернізації вищої освіти, її роль у підвищенні якості знань, підготовці висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців. Зазначається, що здійснення модернізації – це не лише впровадження сучасних технологій. В роботі особлива увага приділена чинникам, які забезпечують прискорення модернізації освіти. Дається авторське бачення оптимізації мережі вищих навчальних закладів. Наводиться перелік ресурсів, успішне використання яких забезпечує модернізацію навчального процесу, підготовку висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців.

Ключові слова: навчальна діяльність, модернізація освітньої сфери, конкурентоспроможність, інформаційно-інноваційні технології.

Актуальність теми дослідження. Низька якість підготовки кадрів негативно впливає на економічний розвиток країни. Особливо це відчувається в умовах глобалізації, яка потребує постійного оновлення знань, вдосконалення навчального процесу. Все це, на наш погляд, пов'язано із швидким удосконаленням техніки і технологій передачі освітньої інформації, потребує постійної модернізації перш за все вищої освіти, підготовки кадрів, що має забезпечити конкурентоспроможність кожного випускника.

Цим проблемам в своїх дослідженнях велику увагу приділяють Андрущенко В., Базилевський А., Гольдштейн Г., Євсєєва О., Єлісєєва О., Зязюн І., Кінаш І, Кремень В., Ніколаєнко С., Огневюк В., Оголева Л., Степко М. та багато інших.

Разом із тим ще недостатньо висвітлені проблеми модернізації вищої освіти саме в контексті забезпечення підготовки конкурентоспроможних фахівців, які були б затребувані на ринку праці. Тому метою наших досліджень є пошук шляхів прискорення модернізації вищої освіти в Україні як каталізатора підготовки конкурентоспроможних фахівців.

Виклад основного матеріалу. Низька якість підготовки кадрів, недостатній рівень освіти населення, як засвідчує досвід багатьох країн світу, є гальмом для зростання економіки. Натомість, визначення освіти у якості пріоритету стимулює економічний розвиток країни. Наприклад, як впливає з досвіду Японії, ця країна у період відбудови після Другої світової війни серед пріоритетних галузей свого розвитку визначила освіту, що залишається такою і донині. На сьогодні Японія має найвищий показник питомої ваги населення з вищою освітою – 90 % (відповідного віку).

Саме з цим показником експерти пов'язують „японське диво”. Останнє проявляється не лише в економіці, але і в соціальній сфері. Скажімо, середня очікувана тривалість життя у цій країні найвища у світі – 83 роки. Тобто середньообліковий житель Японії живе на 12 років довше від українця.

З розвитком освіти пов'язане і „сінгапурське диво”. В країні, де відсутні будь-які природні ресурси, валовий внутрішній продукт на душу населення у 5 разів перевищує середній світовий показник. Зазначеному сприяло те, що, в цій країні, як вказує її перший прем'єр-міністр Лі Куан Ю., всі трудові колективи дотримуються принципу: „Учитися, учитися і ще раз учитися”.

Розвитку освіти в цілому і вищої, зокрема, надається велика увага і в Україні (рис. 1).

Не дивлячись на певне зниження кількості навчальних закладів як I-IV р.а., так і III-IV р.а., їх мережа в Україні залишається великою, особливо коли зробити порівняння з тим, що є в інших країнах. Скажімо, у Туреччині на один мільйон населення припадає три вищих навчальних заклади, тоді як в Україні лише III-IV р.а. – 6,5.

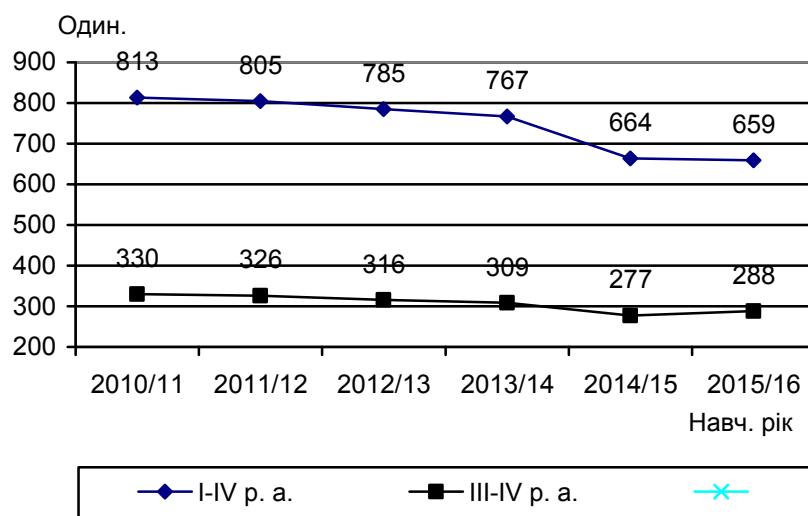

Рис. 1. Мережа вищих навчальних закладів України

Подібна тенденція характерна і для такого показника, як кількість студентів у розрахунку на 10 тис. населення (рис. 2).

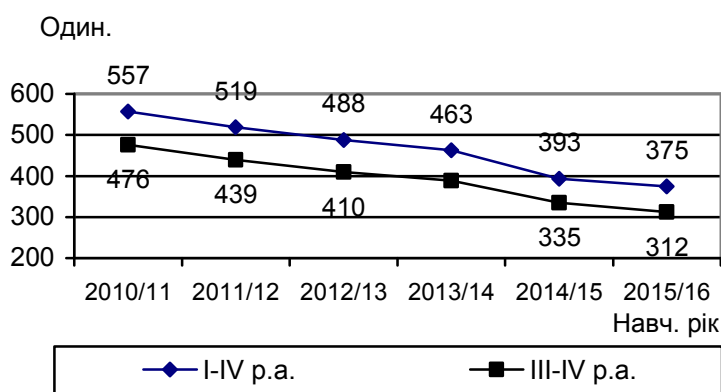

Рис. 2. Кількість студентів у розрахунку на 10 тис. населення України

Тож не дивно, що Україна за рівнем розвитку вищої освіти посідає у світі досить високе місце – 18-е. Для порівняння зазначимо, що: Іспанія займає 22 місце, Великобританія – 24, Франція – 27, Польща – 30 місце. Однак це високе місце забезпечили Україні кількісні параметри; тоді як якісні залишаються низькими. Як відомо, одним із критеріїв характеристики якості освіти є працевлаштування випускників вищих навчальних закладів у відповідності з отриманим фахом. На жаль, цей показник залишається низьким. Так, із числа випускників вищих навчальних закладів за останні 10 років за фахом працює лише 30-35 %. Прикро, що з кожним роком ці показники мають тенденцію до погіршення. Це підтверджують результати опитування, проведеного серед першокурсників, яке засвідчило, що 40 % з них не думають працювати за обраним фахом, а із закінченням вишу цей показник зростає до 60 %.

Вищезазначені дані свідчать, що вища освіта потребує модернізації. Як зазначає один із іноземних експертів – С. Джейкобс, Україна потребує оновленої освітньої системи. На його думку, це має бути нова на всіх рівнях модель, особливо на рівні вищої освіти. Остання в цьому контексті має бути побудована таким чином, щоб:

- подолати існуючі в ній проблеми;
- забезпечити пошук інноваційної та творчої взаємодії й співробітництва перш за все зі сферою матеріального виробництва;
- зорієнтувати навчальний процес на потреби: економіки, суспільства, а також кожної особистості.

Навчальний процес у вищому навчальному закладі має бути спрямований на:

- забезпечення передачі, примноження та використання знань, умінь та інших компетенції осіб, які навчаються;
- професійну підготовку кадрів відповідно до їх покликання, інтересів, здібностей і нормативних вимог ринку праці;
- формування гармонійно розвиненої особистості.

Світова практика свідчить, що для досягнення цього важливо дотримуватись наступних принципів:

- забезпечення органічного поєднання освітньої та наукової діяльності, таким чином забезпечуючи випереджувальний розвиток вищої освіти;
- досягнення конкурентоспроможності вищих навчальних закладів завдяки високій гарантії освітніх послуг;
- відповідність освітніх програм потребам особистості, суспільства, кращим світовим зразкам, їх мобільна та компетентнісна орієнтація на ринок праці;
- демократизація системи навчальної діяльності, її прозорість та обов'язковість громадського контролю;
- партнерство і соціальна відповідальність суб'єктів освітньої діяльності тощо.

Ще І. Кант зазначав, що освіта – це мистецтво, яке потребує, щоб кожне нове покоління його вдосконалювало. Щоправда, глобалізація, інформатизація суспільства прискорюють тривалість реалізації цього процесу. А тому модернізація вищої освіти має здійснюватись постійно. Модернізацію ми розглядаємо як:

- оновлення вищої освіти;
- впровадження в освітню діяльність інновацій, у тому числі у:
- виробництво;
- розподіл і споживання освітніх благ.

Основним завданням модернізації вищої освіти є підвищення її якості, зокрема освітніх послуг і підготовки кадрів. Світовий досвід засвідчує, що успіх модернізації вищої освіти забезпечується тоді, коли досягається одночасне оновлення всіх ланок освіти з урахуванням сучасних механізмів суспільних знань, коли забезпечується взаємодія людського та соціального капіталів.

Зрозуміло, що здійснення модернізації вищої освіти, в умовах приведення її у відповідність до вимог часу, потребує відповідного ресурсного забезпечення. Відсутність останнього стримує цей процес. В Україні серед причин останнього слід виділити наступні:

- низький рівень технічного оснащення вищих навчальних закладів. Західноєвропейські експерти стверджують, що оптимальною технологічною структурою основних засобів у сфері освіти має бути на рівні 47:53, тоді як в Україні цей показник складає всього лише 15:85;
- високий рівень зношеності основних засобів в освітній сфері;
- низький рівень забезпеченості вищих навчальних закладів сучасним обладнанням (нині на один вітчизняний ВНЗ припадає 90 комп'ютерів, а на один комп'ютер – 74 студенти, тоді як, приміром, у США – 3 студенти);

- далеко не всі вищі навчальні заклади мають тісні контакти з бізнесом, підприємствами. Результати наших досліджень свідчать, що в багатьох вищих навчальних закладах відсутня зацікавленість у довготерміновому співробітництві зі споживачем освітніх послуг. А саме це могло б значно поліпшити матеріально-технічне забезпечення вищих навчальних закладів сучасним інноваційним обладнанням. Адже нині в Україні функціонує широка мережа інноваційних об'єктів, зокрема 79 бізнес-інкубаторів; 50 – технопарків; 480 – бізнес-центрів; 538 – лізингових центрів; 4148 – небанківських фінансово-кредитних установ; 226 – фондів підтримки підприємництва; 3034 – інвестиційних та інноваційних фондів і компаній; 4238 – інформаційно-консультативних установ тощо.

Використання останніх у навчальному процесі вищих навчальних закладів дозволило б суттєво покращити інноваційний клімат в українських вишах, значно підвищити якість підготовки фахівців. Такий підхід є особливо важливим в умовах не лише недостатнього фінансування освітньої сфери, а й постійного його зменшення (рис. 3).

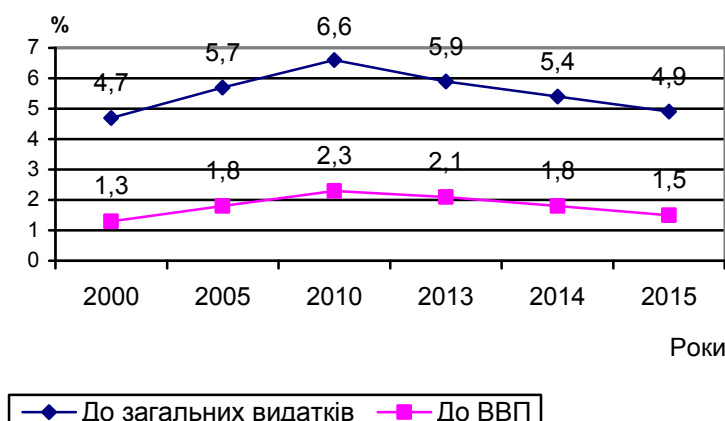

Рис. 3. Динаміка витратків зведеного бюджету України на вищу освіту, % до загальних витратків і до ВВП

Тенденція до зменшення характерна не лише для відносних, а і для абсолютних показників. У цій ситуації вкрай важливим є диверсифікація фінансового забезпечення. І це має бути не лише за рахунок збільшення частки тих, хто навчається на платній основі (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість студентів вищих навчальних закладів (III-IV р.а.) України за джерелами фінансування їх навчання, %

Показник	2010/11	2014/15	2015/16	2010/11-2015/16, +/-
Питома вага студентів, які навчались за рахунок:				
Державного бюджету	38,6	46,1	47,2	+8,6
Місцевих бюджетів	0,7	0,8	1,1	+0,4
Органів державної влади, юридичних осіб	0,4	0,7	0,7	+0,3
Фізичних осіб	60,3	52,4	51,0	-9,3

Джерело: [6, с. 11].

Не дивлячись на те, що частка студентів вищих навчальних закладів, які навчаються за рахунок фізичних осіб (як правило, батьків), зменшується, зазначене джерело коштів надає основну частину надходжень, перевищуючи 50 % загального обсягу фінансування.

Не менш гострою є проблема вдосконалення структури підготовки кадрів. Наразі без реальної потреби економіки та суспільства здійснюється практично в усіх вищих навчальних закладах підготовка економістів і юристів, хоча кадрового потенціалу для забезпечення цього, зокрема останніх, в Україні немає. Водночас суспільство має знати, які спеціалісти будуть затребувані на ринку праці. В цьому контексті кожен вищий навчальний заклад має мати банк даних щодо працевлаштування своїх випускників, проводити ярмарки вакансій, працюючи при цьому з державними та недержавними структурами.

Вкрай важливим є збільшення залучення іноземних студентів до українських вишів. Нині іноземні студенти в Україні складають 3,45 % загальної кількості студентів; тоді як у Польщі – більше 5 %, а в Австралії – близько 50 %. Підвищення значення цього показника можливе за рахунок поліпшення матеріально-технічної бази вищих навчальних закладів України та їх кадрового потенціалу. Скажімо, у США для зайняття викладацької посади у вищих навчальних закладах необхідним є наявність докторського ступеня. Виняток складають лише особи, які виявили виключні творчі досягнення, або видатні суспільні діячі; в коледжах, у окремих випадках достатнім є наявність диплома магістра. В українських же вищих навчальних закладах III-IV р.а. серед науково-педагогічних працівників науковий ступінь кандидата чи доктора наук мають лише 53 %, тобто майже кожен другий серед викладацького складу не має наукового ступеня.

Тому вкрай важливим є подальше поліпшення якості професорсько-викладацького складу вищого навчального закладу, що має позитивно позначитись не лише на якості освіти, але і на розвитку економіки інноваційного типу.

В цьому контексті має змінитись сам попит на якісну освіту. В нашій країні, як свідчить статистика, він залишається низьким. Якщо, приміром, у США та Японії використовується відповідно 62 і 95 % інноваційних ідей і проєктів (внутрішній попит), то в Україні цей показник складає 8-10 %.

Покращенню цієї ситуації, як і підвищенню якості освіти в цілому, має сприяти укрупнення вищих навчальних закладів. Оптимальна мережа останніх має бути, за нашими розрахунками, в 3-4 рази меншою від нині існуючої. З цією метою укрупненому вищому навчальному закладу треба мати:

- розвинений навчально-дослідницький сектор, інтегрований зі сферою споживання;
- розвинуту систему післядипломної та додаткової професійної освіти;
- потужну систему управління якістю освіти на основі міжнародних стандартів;
- розвинену власну видавничу діяльність тощо.

Саме такі вищі навчальні заклади можуть забезпечити конкурентоспроможність своїх випускників не лише на вітчизняному, а й на міжнародному ринку праці; стати експертами освітніх послуг, сприяти розбудові економіки, заснованої на знаннях.

Щоправда, при цьому має бути забезпечено не лише відповідне фінансування*, а й оптимізація стратегії реалізації основних принципів гуманістичного та особистісно-орієнтованого навчання, зокрема принципу детермінізму розвитку; єдності особистості та діяльності; суб'єктності; оптимального поєднання принципів єдності вимог і диференційованого (індивідуального) підходу; партнерства викладача та студента у спільній діяльності тощо [5]. Адже освіта розглядається в якості основного інструменту модернізації суспільства та забезпечення світового економічного розвитку на інноваційній основі.

Практика свідчить, що здійснити підготовку конкурентоспроможного фахівця без наявності в навчальних закладах сучасного обладнання та можливості проходження практики на передових підприємствах практично неможливо. Нині ж, на жаль, лише 10 % роботодавців звертають увагу на прохання вищих навчальних закладів.

Збільшення цього показника позитивно вплинуло б на активність використання сучасних інноваційних технологій у навчальному процесі. Хоча, як свідчить статистика, і нині у вищих навчальних закладах активно проводяться лекції-презентації (лекції, що супроводжуються показом мультимедійних демонстрацій) в аудиторіях, обладнаних сучасним проєкційним і комп'ютерним обладнанням. Для демонстрацій використовуються мультимедійні комп'ютерні проєктори, що дозволяють проєктувати на екран зміст того, що містить монітор (при великій аудиторії), чи використовується сам монітор комп'ютера, проводяться відео-телелекції, демонструються їх комп'ютерні версії, слайд-лекції в телелекційних комп'ютерних залах. Комп'ютерні версії відео-телелекцій забезпечують інтерактивність, дозволяють переходити від одного місця запису до іншого.

При цьому в навчальному процесі використовуються:

- електронні підручники;
- бази тестових завдань відкритої та закритої форми для контролю побічної успішності;
- відеотелелекції, що випускаються та поширюються в аналоговому (відеокасети) чи в цифровій формі;
- слайди-лекції (на електронних носіях);
- інформаційні ресурси у вигляді баз даних (знань) електронних бібліотек, інформаційних сайтів навчальних закладів, електронної пошти;
- телекомунікації у режимі реального часу [3, 4, 8, 9].

Всі ці інновації не лише сприяють підвищенню якості підготовки кадрів, але й сприятимуть формуванню особистості. Як зазначає В. Кремень, лише сформувавши інноваційну особистість, здатну до творення змін і сприйняття змінності, ми зможемо стати конкурентоспроможною нацією. Змінність, трансформація перестають бути винятком, а стають правилом, сутнісною ознакою функціонування суспільства і кожного його члена, зокрема. І відоме негативно-жартівливе побажання, – щоб ти жив в епоху змін, – набуває іншого значення, а змінність стає правилом для кожного у XXI столітті. Змінність, динамізм як сутнісні ознаки способу життя людини, стають закономірністю. І українське суспільство в цілому, а освіта зокрема, мають підготувати людину до життя в нових умовах, сформувати людину інноваційну [2].

---

* Скажімо, відомий в усьому світі Гарвардський університет має бюджет, який втричі перевищує бюджет усієї системи вищої освіти України. В Європі фінансування вищої освіти у розрахунку на одного студента складає 10-15 тис. дол. на рік, у США – 30 тис. дол.

Застосування в навчальному процесі інноваційних ресурсів дозволяє впроваджувати в освітню діяльність не лише освітні технології, технологічні інновації, нові економічні механізми у сфері освіти, а й внести суттєві зміни в гуманітарну складову освітньої сфери. Важливими елементами останнього, як зазначає Реп'єв Ю. Г., є: гуманізація, фундаменталізація, інформатизація, неперервність, ефективність (тобто – якість, інтенсивність, економічність), технологізація, масовість.

Гуманізація вищої освіти передбачає необхідність посилення гуманітарної складової рівня вивчення гуманітарних дисциплін, що сприяє підняттю загальнокультурного рівня суспільства [7]. Фундаменталізація, на думку Реп'єва Ю. Г., – це посилення засвоєння фундаментальних знань. В модернізації освіти важливе місце посідає інформатизація, розвиток якої свідчить про формування освітньої системи нового інформаційного суспільства на принципах децентризму, деспеціалізації, відкритості, розосередженості, оптимізації, відкритості. З інформатизацією тісно пов'язана технологізація, що означає відтворювальність і стабільність досягнення запланованих результатів у навчанні. Масовість означає перехід до загальної вищої освіти. Сьогодні такою вона стала в Японії, США, Німеччині.

Розвиток вищої освіти виступає фундаментальною ознакою сучасної цивілізації. В декларації про вищу освіту для XXI століття Всесвітньої конференції з проблем вищої освіти „Вища освіта у XXI столітті: підходи і практичні заходи” (1998 р.) зазначається, що суспільство все більше ґрунтується на знаннях, які стають капіталом, головним ресурсом економіки. У цей час вища освіта виступає найважливішим компонентом культурного, соціально-економічного й екологічно усталеного розвитку людей, спільнот і націй. Вища освіта, як зазначалось вище, не лише виконує функцію підготовки фахівців, але й формує особистість [7].

Щоправда, наразі в розвитку вищої освіти мають місце протиріччя між потребою суспільства та особистості в реалізації багаторівневої неперервної освіти і відсутністю в системі професійної освіти нових підходів і моделей багаторівневих освітніх систем; неспроможність різних рівнів і ступенів професійної освіти; протиріччя між орієнтацією діяльності навчальних закладів на традиційну функціонально-освітню парадигму освіти та особистісно-орієнтовану модель навчання та професійної підготовки, направленої на цілісний розвиток людини, формування майбутнього фахівця як носія не лише спеціальних знань, але і в рівній мірі загальнолюдських і професійних цінностей. Ці протиріччя знаходять своє відображення в проблемах організаційного, нормативно-правового, змістовного та технологічного характеру, що стоять на перепоні становлення багаторівневого характеру. Підвищення кваліфікації працюючого населення – це також елемент модернізації освіти, який забезпечує ефект різних якісних змін у діяльності вищих навчальних закладів.

Висновок. Здійснення модернізації вищої освіти передбачає вдосконалення системи управління цим процесом. Управління має здійснюватись із дотриманням наступних принципів:

- розв'язання проблем розвитку системи освіти не лише на рівні освітньої системи, але і в рамках загальнодержавної політики, а також на міжнародному рівні;
- системності управління освітою на всіх рівнях і в усіх ланках освітньої сфери;
- перегляду ролі та функцій держави у фінансуванні й організації освіти;
- розвитку ринку освітніх продуктів і послуг;
- перегляду ролі різних соціальних інститутів, у першу чергу підприємств і сім'ї, в системі освіти, а також ролі навчальних закладів і тих, хто навчається, в організації освітнього процесу [1].

Дотримання цих принципів, на нашу думку, дозволить прискорити процес модернізації освіти, підготовку конкурентоспроможних фахівців.

Список використаної літератури

1. Базилевский А. А. Инновационный менеджмент модернизации системы образования Хабаровского края / А. А. Базилевский // Высшее образование сегодня. – 2010. – № 10. – С. 2–5.
2. Дух і літера : збірник статей / Нац. ун-т ”Києво-Могилянська Академія”. Центр європейських гуманітарних досліджень. – 2008. – № 19 : Університетська автономія. Спеціальний випуск / уклад : С. Квіт, Г. Касьянов, Т. Ярошенко, К. Сігов, Л. Фінбер. – К.; 2008. – 368 с.
3. Киселев В. Г. Контуры системы образования XXI века / В. Г. Киселев // Информатика и образование. – 2000. – № 5. – С. 2–74.
4. Концепция информатизации высшего образования. – М. : Пресс-сервис, 1998. – 96 с.
5. Кусаинова М. А. Психолого-гуманистические принципы обучения: стратегия реализации / М. А. Кусаинова // Высшее образование сегодня. – 2007. – № 6. – С. 24–29.

6. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2015/16 навчального року : стат. бюл. – К. : Державна служба статистики, 2016. – 171 с.
7. Репьев Ю. Г. Модернизация высшего образования в России : Мифы и реальность / Ю. Г. Репьев // Высшее образование сегодня. – 2007. – № 4. – С. 24–29.
8. Роберт И. В. Информационные технологии в науке и образовании : учеб.-метод. пособие / И. В. Роберт, Т. И. Самойленко. – М., 1998. – 177 с.
9. Уваров А. Ю. Новые информационные технологии и реформа образования / А. Ю. Уваров // Информатика и образование. – 1994. – № 3. – С. 3–14.

References

1. Bazilevsky, A. A. (2010) Innovation management modernization of Khabarovsk territory education. *Vysheye obrazovaniye segodnya*, vol. 10, pp. 2–5.
2. National University of "Kyiv-Mohyla Academy". European Centre for Humanities Research (2008) *Dukh i litera: zbirnyk statey [The spirit and the letter: a collection of articles]*, vol. 19, Special issue. University autonomy.
3. Kisel'ov, V. G. (2000) The contours of the XXI century education system. *Informatika i obrazovaniye*, vol. 5, pp. 2–74.
4. Kontsepsiya informatizatsii vysshego obrazovaniya (1998) [Informatization of higher education concept]. Moscow: Press-servis, 96 s.
5. Kusainova, M. A. (2007) Psychological and humanistic principles of training: implementation strategy. *Vysheye obrazovaniye segodnya*, vol. 6, pp. 24–29.
6. State Statistics Service of Ukraine (2016) *Osnovni pokaznyky diyalnosti vyshchyyh navchalnyh zakladiv Ukrayiny na pochatok 2015/16 navchalnoho roku: stat. byul. [Basic indicators of higher educational institutions of Ukraine at the beginning of the 2015/16 academic year: stat. bull.]*, Kyiv, 171 s.
7. Repyev, Yu. G. (2007) Modernisation of higher education in Russia: Myths and reality. *Vysheye obrazovaniye segodnya*, vol. 4, pp. 24–29.
8. Robert, I. V., Samoylenko, T. I. (1998) *Informatsionnyye tekhnologii v nauke i obrazovanii: ucheb.-metod. posobiye [Information technologies in science and education: training toolkit]*, Moscow, 177 s.
9. Uvarov, A. Yu. (1994) New information technologies and education reform. *Informatika i obrazovaniye*, vol. 3, pp. 3–14.

O. Garashchuk

MODERNIZATION OF EDUCATION IN THE CONTEXT OF COMPETITIVE SPESIALIST TRAINING (theoretical, methodological and applied aspects)

The essence and function of the modernization of higher education and its role in improving the quality of knowledge, training highly competitive professionals are examined. It is noted that the implementation of modernization is not only the introduction of modern technologies. The paper focuses on the factors that ensure the acceleration of the modernization of education. The author's vision of optimizing the network of higher education institutions is offered. A list of resources, the use of which ensures the successful modernization of educational process, training of highly competitive professionals is given.

Keywords: *educational activities, modernization of educational sphere, competitiveness, information and innovative technologies.*